

CAMİLER

OSMANLI KÜLLİYELERİ

MİMAR MEHMET OSMANLIOĞLU
MİLA MİMARLIK

OSMANLI KÜLLİYELERİ

1. **Tanımı :** “Külliye” kavramı İslam toplumunun vakıf hukuku sistemi ve hayrat kavramını geliştirmesiyle sağlanan sosyo-ekonomik yapıyla tezahür etmiştir. Merkezindeki yapı camidir. Cami en az cuma namazlarındaki zorunlu toplanma yeri olması yanında bir forum ve ilim, tören ve müzakere merkeziydi. Selçuklularda başlayıp ve Osmanlılarda geliştirilerek zirveye çıkarılan Külliye farklı fonksiyonların biraya getirildiği binalar topluluğudur. Selçuklu ve Osmanlı’da şehrin teşekkülünün çekirdeği/ merkezi külliyesi meydana getiren abidevi binaların yer aldığı şehir meydanıyla başlamakta ve şehir bu merkezin çevresindeki diğer mimari yapılarla ve konutlarla hâleler halinde gelişmekteydi. Meydanlar günümüzdeki gibi geçiş ya da gösteri ve seyir alanlarından çok daha farklı bir mâna taşıyan, günlük hayatın cereyan ettiği, ibadetin, alışverişin, eğitimin ve diğer sosyal faaliyetlerin yapıldığı bir ortak yaşama alanıydı. Abbasilerden beri İslam mimarisi gelişmiş ve Anadolu’da Türk İslam sanatı külliyesi ortaya çıkmıştır. Bu tarzın en önemli temsilcisi Osmanlı mimarisi ve Mimar Sinan’dır.
- Tarihi Türk şehirlerinde o yerleşim yerinin bir simgesi olan Ulucami, İstanbul’da yapılmamış bunun yerine İstanbul’un en büyük kilisesi olan Ayasofya Kilisesi, cami haline getirilerek yeni ihtiyaçlara karşılık verecek biçimde yeniden düzenlenmiştir. “Ayasofya”ya muhtelif zamanlarda eklenen çeşitli binalarla bu yapı genişletilmiş, dağınık yapıların bir yerde toplanması için şehrin ortasında büyük bir külliye tasavvuru fiiliyata çıkartılmıştır. Ayasofya’ya XVI. yüzyıl sonlarında üç padişah, II. Selim (1566-1574), III. Murat (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603) için yaptırılan üç büyük türbe, XVII. yüzyılda yaşamını kaybeden I. Mustafa (1617-1618 ve 1622-1623) ve Sultan İbrahim(1640-1648) türbeleri, IV. Murad’ın (1623-1640) oğulları için yaptırılan küçük bir mezar anıtı eklenmiş, ancak Ayasofya’nın tam bir selatin külliyesi durumuna getirilmesi I. Mahmut (1730-1754) zamanında gerçekleştirilmiştir. Abdülmecid döneminde (1839- 1861) eklenen kubbeli bir muvakkithane, Hünkâr Kasrı ve Hünkâr mahfeli ile yeniden düzenlenen bu yapı parmaklıklarla çevrilmiş ve 1934’te resmen camilikten çıkarılışına kadar İstanbul’un merkez camii görevini üstlenmiştir.
- Şehrin yeniden düzenlenmesi sırasında bütünüyle Türk eseri olmasıyla önem taşıyan büyük külliye başında “Fatih Camii ve Külliyesi” gelmektedir. İstanbul’u oluşturan yedi tepeden biri üzerinde Havariyun Kilisesi’nin yerine kurulmuş olan bu yapının inşaatı 1463’ten 1470’e kadar sürmüş, Atik Sinan’ın mimarlığını yaptığı bu külliye şehircilik anlayışının bir göstergesi haline dönüşmüştür. Hastanesi, medreseleri, kervansaray, imareti, misafirhanesi ve hamamlarıyla simetrik bir şekilde tertip edilen bu abidevi yapı, 1766 depreminde büyük ölçüde zarar görmüş, III. Mustafa zamanında (1757- 1774) neredeyse tamamı değiştirilerek yeniden inşa edilmiştir.
- II. Beyazıt (1481- 1512) tarafından yaptırılan ve kendi adıyla anılan “Beyazıt Camii ve Külliyesi” 1501- 1505 yılları arasında yaptırılmış, mimari özellikleriyle İstanbul’daki camilerin en eski örneğini günümüze kadar ulaştırmıştır.
- İstanbul camii ve külliyesi arasında düzenlenişi bakımından en çok dikkat çeken yapı, Kanuni Sultan Süleyman’ın (1520- 1566) kendi adına yaptırdığı “Süleymaniye Camii ve Külliyesi” olmuştur. Mimar Sinan’ın kalfalık eseri olan bu külliye, şehrin estetiğine müthiş bir katkıda bulunurken, Karahisari Ahmed Efendi’nin öğrencisi Hattat Hasan Çelebi’nin yazıları, Sarhoş İbrahim’in inceliklerle işlediği alçı pencereler bunların yanı sıra caminin süslemesinde kullanılan

İznik çiniler, sedef kakmalı ahşap işlemler ve mermer levha işlemler de mimari yapının estetiğine büyük bir katkıda bulunmuştur. Caminin süslenmesinde ihtişamlı görüntüsünü bozmamak adına aşırı bezemeler yerine ölçülü bir güzellik anlayışı tercih edilmiştir. Bünyesinde medreseler, aşhane- imaret, hastahane, kervansaray, hamam, türbe, tabhane bulunduran bu büyük külliye'nin inşası 1550- 1556 yılları arasında yapılmıştır.

- İstanbul'un üçüncü büyük selatin cami ve külliyesi, Kanuni Sultan Süleyman (1520- 1566) tarafından babası I.Selim (1512- 1520) adına yaptırılan "*Sultan Selim Camii ve Külliyesi*"dir. Diğer külliyelerde olduğu kadar ek binaya sahip olmayan bu yapıda, sadece bir medrese ve Sultan Selim'in türbesi yer almaktadır.
- İstanbul'un klasik üsluptaki son büyük külliyesi, 1597- 1598 yıllarında yapılmaya başlanan "*Yeni Valide Camii ve Külliyesi*"(Yeni Cami)'dir. III. Mehmed'in ölümü ve Safiye Sultan'ın Eski Saray'a sürülmesi üzerine inşaat durmuş, IV. Mehmed'in (1648-1687) annesi Hatice Turhan Sultan'ın emriyle inşaat devam edilmiştir. Mimar Mustafa Ağa'ya havale edilen inşaat 1661- 1664 yılları arasında tamamlanmıştır.
- I.Mahmut (1730- 1754) tarafından 1748'de yaptırılma kararı alınan "*Nuruosmaniye Camii ve Külliyesi*"nde ise, Türk sanatında XVIII. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan Batı'nın Barok üslubu yoğun bir şekilde kendisini hissettirmektedir. Bu camide klasik Türk mimarisinden hiçbir eleman bulunmadığı gibi, diğer camilerde rastlanmayan kiblede sapmalı yarım daire şeklinde revaklı avlunun yer aldığı görülür.
- Şehir içinde inşa edilen son selatin külliyesi III. Mustafa (1757- 1774) tarafından yaptırılan "*Laleli Camii ve Külliyesi*"dir.1759- 1763 yılları arasında inşası tamamlanan külliye aşırı süslemeleriyle Osmanlı sanat geleneklerinin dışına çıkmakta, ancak Nuruosmaniye Cami'nde olduğu kadar yabancı bir ifade yansıtmamaktadır.

2. Külliye'yi teşkil eden binalar

- Cami
- Avlular
- Medreseler(her kademedede okullar)
- Çarşı
- Şifahane
- İmaret(aşevi)
- Kütüphane
- Hamam
- Kervansaray (konaklama)
- Tekke
- Muvakkithane
- Sebil
- Çeşme
- Türbe